

Облыстық С.Жиенбаев атындағы жасөспірімдер кітапханасы

Электронды пошта: labrari@mail.ru

Сайт: www.aktobeoub.kz

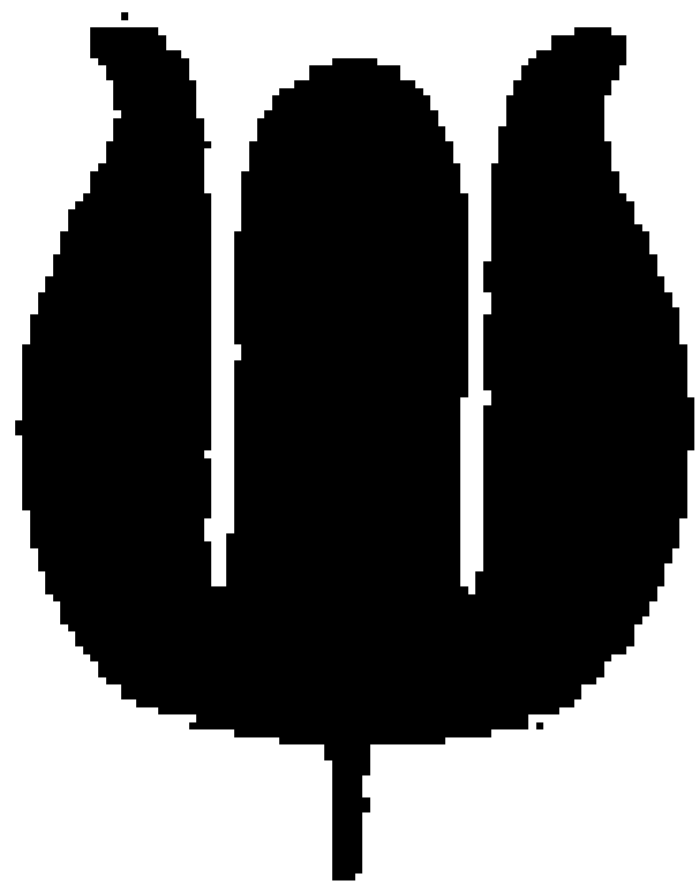
Телефондары: 50-44-48;53-01-10.

Бейбішілік даңғылы,17.

Жиенбаев

Сағи

**АҚ
ТОЛҚЫН**

„ЖАЗУШЫ“ БАСПАСЫ
АЛМАТЫ — 1967

**САҒИ
ЖИЕНБАЕВ**

**Өлеңдер
мен
толғаулар**

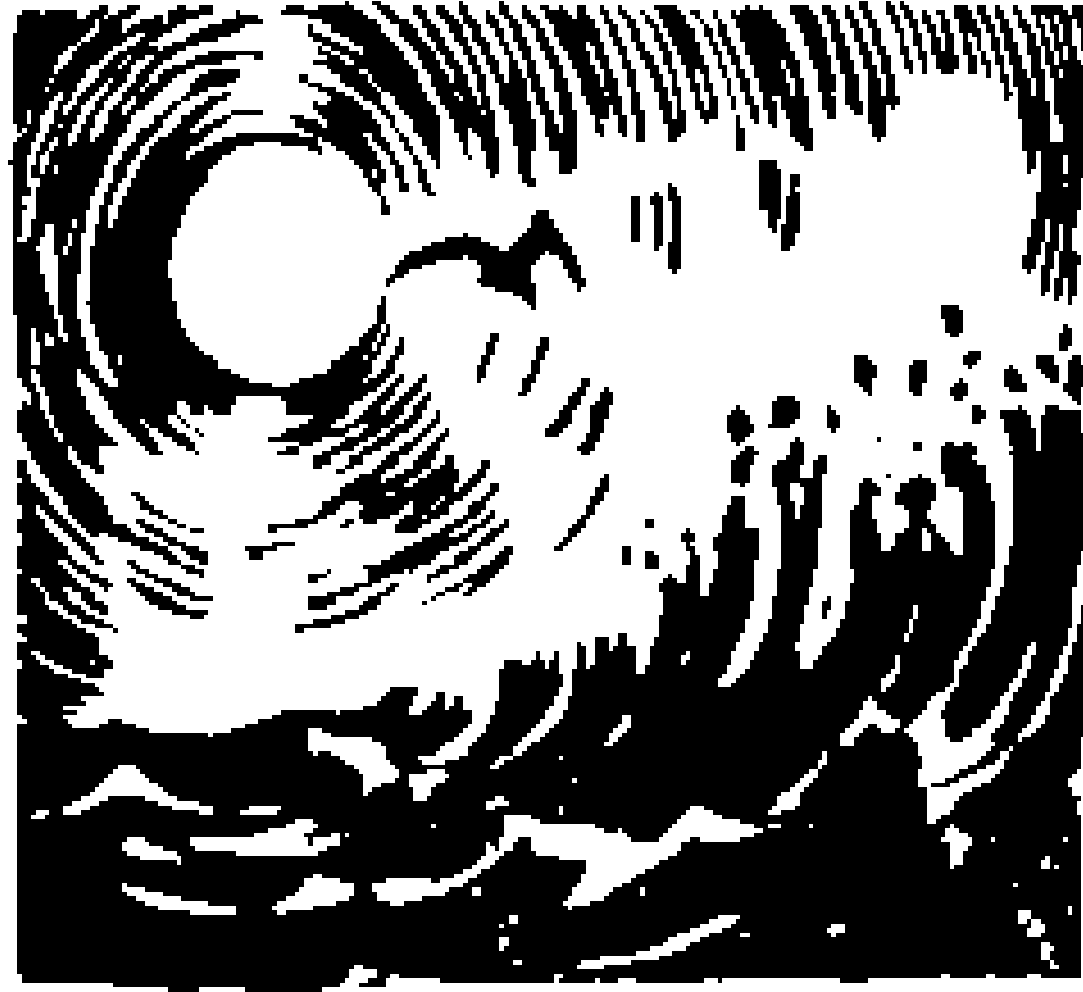
**АҚ
ТОЛҚЫН**

Қаз 2

ж 60

Ақынның бұл кітабына оның соңғы жылдары жазған өлеңдері мен шағын дастандары кірді. Өз замандастарының ұлылығы, асыл арманы, таза махаббаты — Сағи жырларының темірқазығындай ерекше көзге түседі. Бұл жинағында да ақын адам жанын дәріптеп, оның ұлы жүрегін тебірене жырлайды.

7-4-3

ДАЛА ӘУЕНДЕРІ

* * *

Көп болды ғой мінбегелі құр атқа,
Шарт түйіліп шықпағалы қыратқа.
Асауларды ақ сорпа ғып келетін —
Қайран кездер қалып қойды жырақта.

Сол бір кезді еске алушы ем сағына,
Міне, бүгін кездестім мен тағы да.
Көңлім толқып, көрейінші дедім де,
Создым қолды көкбестінің жалына.

«Сен сағынсан, мен де сені сағындым,
Мен де көптен шабысымнан жаңылдым.
Кең даламда көсіліп бір көрейін,
Шықпай жүрген терін алшы жанымның.

Арқыратып ат мінбеген — кісі ме,
Кісі еместің біздерменен ісі не?!
Құмарыңды тарқатшы бір, бауырым,
Әкетейін көк сағымның ішіне!..»

Дегендей ол, ауыздығын тістеніп,
Тұла бойын кетті оның да күш керіп.
Неде болса басып қалдым қамшыны,
Жалғыз тамшы жанарымнан түсті еріп.

Кете бардым азыната жарып жел,
Көз алдымда бұлдырайды сары бел,
Жаны қалмай қолын созып тұс-тұстан
«Байқашы!..» деп дауыстайды қалың ел.

Қыз-келіншек — жаралғандай ақ гүлден
Сол бір сөзді қайталайды тәтті үнмен.
Бір көгілдір дүниені бетке алып,
Ақ жұлдыздай ағып бара жаттым мен.

Шыр айналып, мені сүйіп-құшардай,
Бір қарлығаш келеді алға түсе алмай.
Айдалада құласам мен кенеттен
Қанатына мінгізіп ап ұшардай.

Көз алдымда мөлдіреп бір тұрды шық,
Кең жазықта ағып барам нұр құшып.
Мен жығылып қала ма деп абайсыз
Туған далам келе жатты бірге ұшып...

■

Бозторғай

Әдейі мынау қыр үшін
Оянып таңның алдында,
Даланың сансыз дыбысын
Көмейге құйып алдың ба?

Самалдың жұтып мөлдірін
Шаншылып көкке шыққанда,
Даланың мына кеңдігін
Айтасың ба ақша бұлттарға.

Қарайлап төмен сонда да
Көзіңді жерден жазбайсың.
Өзің де кенет сорғалап,
Құйылып кете жаздайсың.

Тынбайды жырың толастап,
Осынша қайдан бітті күш,
Табиғат өзі о баста
Далама берген құтты құс.

Жанымда бір күй дірілдеп,
Тұрдым-ау балғын сезімде,
Кеудеме сіңген бір үнді
Қайталап айтқан кезіңде.

Төгілте шырқап әнінді,
Бозала таңнан құлшынып,
Кеттің-ау қозғап қанымды,
Кінәсіз құйттай тіршілік!

* * *

Аспанда сәл себезі бар ақ танның,
Жыршы құсы жаңа оянды бақтардың.
Таңғы ауада,
туған үйді жастанып,
Боз сәулеге оранып ап жатқанмын.

Көк жүзінен көп жұлдыздар тараған,
Жас шалғынның шығады исі даладан...
Таңнан менің қасыма кеп, шашымды
Үнсіз ғана сипап отыр жан анам.

Ес білгелі талай көктем өтті алдан,
Талай рет жапырағын төкті орман.
Менің мынау шашыма да, осылай
Ана қолы тимегелі көп болған.

Содан ба әлде, көкірегім жылынып,
Өн бойымда бір ыстық қан жүгіріп,
Бүкіл денем еріп бара жатқандай
Саусағының аясына тығылып.

Өсіпті ғой бұған дейін бекер бой,
Қуа берсең ой түбіне жетер ме ой.
Біреулерге пана болып жүрсем мен
Өзім де әлі балапан-ақ екем ғой...

Алақанат құстар өтті ағылып,
Жата бердім бозғыл көкті жамылып.
Анашымның қасындағы бір сәтте
Бойымдағы бар жүгімнен арылып.

Сол таңда бір балғын ойға баттым-ау,
Болмағандай көңілімде дақ қылау,
Армансыз бір дүниеге кіріп-ап,
Алаңсыз бір ұйқылы-ояу жаттым-ау.

■

Еснертніш жайлы баллада

I

Бір кезде —

 ауыл қасында
Болатын жасыл төбешік,
Төбенің ылғи басында
Тұратын қоңыр жел есіп.

Тұратын жалғыз,

 сол елге
Секілді мықты қарауыл.
Оттары маздап, төменде
Жататын бейбіт бар ауыл.

Себездеп арай таңымыз
Сол төбе жақтан ататын.

Сол еді біздің — тауымыз,
Сағымдар ойнап жататын.

Қараша туса,
 ентелеп
Қар соған алғаш төгетін.
Көгеріп басы ертерек,
Құстарды да ерте көретін.

Шырқалып ән мен күй біткен,
Ойын-той сонда өтетін,
Жабысып бір-бір жүйрікке
Жігіттер таңнан жететін.

Үйрендім саби көңліммен
Алысқа содан қарауды,
Ең алғаш сонда көрдім мен
Аспанға тіккен жалауды...

Сонау бір нұрлы көктемде,
Қайысып тұңғыш жер үсті,
Төбеміз көкке жеткенде,
Тойладық сонда Жеңісті!

Қосылып сонда елменен,
Көзімді тұңғыш ілмегем...
Дүниеде сол бір төбеден
Бнік жер бар деп білмеген!..

II

Есімде —

қарттар жиналып,
Әңгіме-дүкен құрысты.
Келісіп,
бәрі ұйғарып,
Бастады тосын бір істі.

Ойласар істің көбі анық,
Сөз етті елдің ас-шәйін.
Қайта да қайта оралып,
Көбірек айтты тас жәйін.

Білмеймін — оның сыры не,
Күңгірттеу маған ол жағы.
Тас керек болса шынымен,
Тау болып жатыр көл маңы...

Кұлаққа бір сөз шалынып
Қалғасын,
шалдар жатар ма,
Азығын тиеп, ағылып,
Аттанды бір күн сапарға.

Аттанды түйе, арбамен
Астына көрпе төрт бүктеп.
«Тығыз бір қажет шаруамен
Маңғыстау тартып кеттік» — деп...

— Кетті ме сонда сан айға?

— Маңғыстау қайда?

— Қанша жер?..

Көздерін сүзіп қарайлап,
Керуенді күте шаршады ел.

Тоңазып өзен, жылғалар,
Таңғы шық жапты көгалды.
Бір күндер — қайтқан тырнадай
Тізіліп қарттар оралды.

Өзгертіп ұзақ жол түрін,
Тотыққан жүздер желменен,
Арбаға тасты толтырып,
Түйеге сықап теңдеген.

Көздері жайнап, қызынып,
Келгесін ісін тындырып,
Сапарда көрген қызығын
Айтып та жатыр жыр қылып.

Бітпеді шалдар дастаны,
Жалықпады оған ел тегі.
Ал, анау жұмбақ тас жәйі
Өзінше ғажап ертегі.

Олардың сондағы айтқаны —
Оны іздеп ешкім таппайды.
Секілді шыңның ақ қары,
Суға да салсаң, батпайды.

Жауынды көзге ілмейді,
Дауылдар соқсын қыңбайды.
Маздаған отқа күймейді,
Найзағай түссін сынбайды!..

III

Қай үйге барсаң,
 алдыңнан
Шығады көне бір адам,—
Барлығын қойып,
 тағдырдан
Бір өнер бер деп сұраған.

Өйткені, мұнда жігіттік
Өнермен ғана өлшенген.
Жігітке ғана,
 үміт кып,
Тілеуін тілеп, ел сенген.

Сол үшін өнер қызығын
Жасынан бойға жинаған.
Жарына деген жүзігін
Өздері соғып, сыйлаған.

Жалғасып жатқан қашаннан,
Сақталып қалған сол мұра,
Аталар қолдан жасаған
Адамша сөйлер домбыра.

Кетпейді балғын іреңнен
(Жетпейді соған ой әлі,
Әжемдер
 салған кілемнен
Әлемнің алпыс бояуы...

Қарайма алыс-жақынға,
Құлшынып көңіл тұрса егер,
Әдейі,
 қарттар мақұлдап,
Әкелді тағы бір шебер.

Көтерді басқа оны ауыл
Өнерді құдай көретін,
Алақанға ұстап қонағын,
Алдына барын төгетін.

Ал, мына келген кісінің
Өнері жұрттан басқарак,—
Айнытпай адам мүсінін
Салады, дейді, тастан-ақ.

Адамның өзін
 колменен
Жасайды, дейді , бұл шебер.
Ондайды бұл жер көрмеген,
Көзімен көрмей, кім сенер!..

Ай жатты содан, жыл жатты,
Айналып жатты тіршілік.

Қызықтап соны неше күн,
Қасынан кетпей жүрді елі.
Көтерді күнге көсемін
Даланың балғын гүлдері!

IV

Кейіннен —
 сол бір бейнені
Көрдім мен талай асқардан.
Осынау ұлы жердегі
Жасалған асыл тастардан.

Қанша жыл
 барын аямай,
Қүдіретін төккен қанша өнер,
Сан рет сипап,
 аялап,
Өрнегін салған сан шебер.

Құбылтып бояу түсін де,
Құйғандай таңның нұрынан,
Көрдім мен сондай мүсінді
Кавказдың қарлы шыңынан.

Олардың жоқ қой кемісі,
Салғандай сан жыл дәптерге...
Айрықша бірақ,
 мен үшін
Ауылда тұрған ақ бейне.

Көрінеді әлі көзге айқын,
Бастайды сол бір жаққа жол.
Тас емес,

мәңгі төзбайтын
Жаралған махаббаттан ол!

* * *

Көктемнің балғын кезі еді,
Әнші құс көкте ағылған.
Жемнің де жасыл өзегі
Көгілдір мұнар жамылған.

Сондай бір күннің бірінде
Жағаға келіп жаттым да,
Саусағым басы дірілдеп,
Атыңды жаздым ақ құмға.

Білмедің бірақ, сен де оны,
Ол жәйді ешкім білмеген.
Со бойда тентек жел қолы
Жасыра салған құмменен...

Қоштасып қырлар көп гүлмен,
Жер бетін қырау жапқанда,
Атыңды жазып кеттім мен
Алғашқы жауған ақ қарға.

Түспеді көзің оған да,
Саған да бірақ, жоқ өкпем,
Сол күні соққан боранда,
Қар басып қалған кенеттен.

Гүл жапты талай беленді,
Бұрқады талай ақ боран...
Атыңды сенің мен енді
Кеудеме жазып сақтағам.

Сақтаулы сонда бейнең мен
Сонау бір балғын күлкің де.
Енді оны менің кеудемнен
Өшіру, сірә, мүмкін бе!..

* * *

Жыл сайын —

қырда гүл жүзіп,
Жайнаған кезде дүние,
Кеудемді желге сүйгізіп,
Келемін туған үйіме.

Сүйгізіп беттен, мұрыннан,
Жарысып, иық қағысып,
Артымнан ерген құлындар
Аунайды маған жабысып.

Қуанам — бойым көкке асып,
Жан-жағым шуға батқанға,
Ортайып қалған от басы
Толысып келе жатқанға.

Кездесе ме ылғи шақ мұндай,
Қөңліне нұрлы жаз қонып,
Ортада жалғыз аққудай
Отырады анам мәз болып.

Қалмайды мұңның ізі де,
Ұмытқан оның барлығын...
Сан рет қарап жүзіме
Сұрайды денім саулығын.

Сұрайды сосын арнайы
Жекелеп барлық досымды,
Бүгінде қалай хал-жайы,
Бөбектер қанша қосылды?

Сұрайды жарын-жолдасын,
Соларға деген құрметтей,
Қажеті болсын-болмасын,
Бір сұрап өту — міндеттей.

Сұрайды өзі білетін —
Бір үйдің жалғыз ерке ұлын,
Өзіне келіп жүретін
Көршінің ашық кемпірін.

Айтамын бәрін қалдырмай,
Жаққасын бұл жыр құлаққа.
Ақыры —

жауған жаңбырдай
Таусылады әбден сұрақ та.

Қызарып ыстық шайменен,
Қадалып үнсіз отқа көп,
Қарайды бір кез жәйменен:
«Әкеңнен хабар жоқ па?..» деп.

Таппаймын сөз де бұған түк,
Тимейді оңай бұл маған.
Көзімнің алды мұнартып,
Кінәлі жандай қиналам.

Соққандай суық жел бетке,
Арылмай сол бір кінәдан.
Мен де оны мынау жер-көктен
Отыз жыл бойы сұрағам,

Сұрағам —
жасыл белдерден
Бесіктен шығып ұшқаннан,
Көгеріп жатқан көлдер мен
Көктемде қайтқан құстардан.

Жердегі орман-тоғайдың
Талайын шарлап, таптағам.

Бұл жәйлі бірақ,
 олардың
Біреуі бір тіл қатпаған...

Анамның жүзі бұзылып,
Жарқылдап жүрген әлгіде,
Тап осы жерде үзіліп,
Тоқтайды барлық әңгіме...

Жанымды менің шымшылап,
Жауар бұлт құсап бүгін де,
Жауапсыз қалған бір сұрақ
Жатады көңіл түбінде...

■

Ақ бидай туралы аңыз

Жалпақ жатқан әлемге
Жетті Күннің дәулеті.
Күн болғасын, әуелден
Көп болды оның әулеті.

Барлық ой мен қырқаны
Толтырды ылғи ақ нұрға,
Өйткені оның ұрпағы
Өсті Жердің баурында.

Өсті Жерде мың түрлі
Өсімдік пен теректер...

Көкке қарай ұмтылды
Күннен туған бөбектер.

Көрінсе олар көзіне
Төкті аямай бал нұрын.
Жаны қалмай,
өзі де
Жақсы көрді барлығын.

Сүйді бірақ, ерекше
Жас Гүлі мен Бидайын,
Олар үшін, керексе,
Жан беруге Күн дайын.

Олар десе, өзінің
Күн екенін ұмытып,
Тұратындай көзінің
Қалмаса да нұры түк.

Мұны сезген Көршілер
Күңкіл-күңкіл сөйлесіп,
«Бұл мінезі ерсі» деп,
«Күннің өзін қой!..» десіп,

Айтты ақыры:
— Күн мырза,
Ұл-қыздарың мүлде көп,
Гүл сұлуға біз де ырза,
Оның орны бір бөлек,